

FEMINATIVI V TRETJI IZDAJI SLOVARJA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA IN V SPROTNEM SLOVARJU SLOVENSKEGA JEZIKA

TJAŠA MARKEŽIČ

Prva gimnazija Maribor, Maribor, Slovenija, tjasa.markezic@prva-gimnazija.org

Sinopsis V prispevku prikazujemo feminative v enojezičnih slovarjih slovenskega jezika skozi zgodovino, pri čemer se osredotočamo na tovrstna poimenovanja v spletnem *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (eSSKJ) in *Sprotnem slovarju slovenskega jezika* (SSSJ). Zbrano gradivo iz obeh virov smo proučevali z besedotvornega in pomensko-funkcijskega vidika. Ugotavljamo, da kot produktivni prevladujeta feminativni priponski obrazili *-ica* in *-ka*, ki sta že po dosedanjih raziskavah najproduktivnejši pri feminativni tvorbi. Pomensko pa zbrane feminative lahko razporedimo v več skupin; izražajo namreč položaj v družbeni strukturi, sorodstvena in druga razmerja, poimenovanja živali, bajeslovna bitja, povezanost z mediji in družbenimi omrežji itd.

Ključne besede:

slovenski jezik,
besedotvorje,
feminativi,
priponsko
obrazilo,
korpus

FEMINATIVES IN THE THIRD
EDITION OF THE *DICTIONARY OF
THE SLOVENIAN LITERARY
LANGUAGE* AND IN THE *GROWING
DICTIONARY OF THE SLOVENIAN
LANGUAGE*

TJAŠA MARKEŽIČ

Prva gimnazija Maribor, Maribor, Slovenia, tjasa.markezic@prva-gimnazija.org

Abstract In this paper, we deal with feminatives in monolingual dictionaries of the Slovene language throughout history, focusing on such types of naming in the online *Standard Slovenian Dictionary* (eSSKJ) and the *Growing Dictionary of the Slovenian Language* (SSSJ). The collected material from both sources was studied from a word-forming and semantic-functional point of view. We find that the productive feminine suffixes *-ica* and *-ka* predominate as productive, which, according to previous research, are the most productive in feminative formation. Semantically, however, the collected feminatives can be divided into several groups; namely, they express a position in social structure, kinship and other relationships, animal names, mythological creatures, connection with the media and social networks, etc.

Keywords:

Slovene language,
word formation,
feminine nouns,
suffixes,
corpus

1 Feminativi v slovenskem jeziku¹

Tipična besedotvorna zmožnost slovenščine in drugih jezikov, predvsem slovanskih, je, da tvorijo feminative, ženskospolske vzporednice k moškospolskim poimenovanjem, izhajajočim iz dejanj, lastnosti ali značilnosti, ki jih osebe opravljajo ali so njihovi nosilci. *Slovenska slovnica* (Toporišič 2004: 183) znotraj inačensjske/modifikacijske izpeljave feminative definira kot ženski par moškemu; tako so tovrstne tvorjenke rezultat drugotnega besedotvornega postopka. Feminativi se po Toporišiču tvorijo s priponskimi obrazili *-a/-á* (*smrkelja; gospa*), *-ica/-íca* (*dankarica; gospodarica*), *-ja* (*županja*), *-ilja* (*volkulja*), *-inja* (*grofinja*), *-ka* (*gostačka*), *-(ov)ka* (*pekovka*) in *-ična*² (*gospodična*). Vendar pa Toporišič opozarja, da je parno žensko poimenovanje pri višje razvitih večjih bitjih pogosto izraženo s posebno besedo (*mož – žena, oče – mati, blapec – dekla ...*). Tvorbeno tipologijo feminativov, nastalih z a) dodajanjem ženskospolskega obrazila poimenovanjem moškega spola (*mizar – mizarica*) in z b) zamenjavo celotnega ali le izglasnega dela moškospolskega obrazila z ženskospolskim ob isti podstavi (*bralec – bralka*) je vpeljal Toporišič (1966: 98) in ga v nadaljnjih raziskavah upoštevajo tudi drugi avtorji (Stramljič Breznik 1994/95, Korošec 1998, Jež 1998: 225–226, Markežič 2019). Toporišič (1992: 382) za zamenjevalno tvorbo uporabi še termin izmenična izpeljava (*Slovenec – Slovenka*) in vztraja pri navajanju obeh tvorbenih načinov v vseh svojih delih. Tudi Irena Stramljič Breznik pojmuje izpeljanke ženskega spola, ki zaznamujejo osebe ali živali, kot dodajalne oziroma zamenjevalne feminative, vendar opozarja, da o tem v sodobni slovenski besedotvorni teoriji ni enotnega mnenja (Stramljič Breznik 2004: 18). Pri tem se sklicuje na Ado Vidovič Muho, ki zavrača Toporišičevo tvorbeno podrejanje poimenovanj za ženske poimenovanjem za moške osebe, ko gre za vzporedno tvorbo (z zamenjevanjem moškospolskega priponskega obrazila z ženskospolskim), na primer *pravnica, pomočnica, bralka* (Vidovič Muha 2003: 180). Opaža, da tradicionalno besedotvorje feminative uvršča med modifikacijske tvorjenke, ugotavlja pa, da jih »verjetno lahko obravnavamo kot navadne izpeljanke iz samostalnika z besedotvornim pomenom 'nosilka povezave'« (Vidovič Muha 1997: 71).³ Irena Stramljič Breznik (2004: 18) se strinja, da poimenovanja ženskih oseb

¹ Gre za prispevek na podlagi že objavljenega zaključnega dela *Feminativi v slovenskem jeziku* (Markežič 2019).

² V resnici gre za feminativno priponsko obrazilo *-na*, ki se dodaja moškospolskim poimenovanjem z izglasjem na *-(i)č*.

³ V monografiji *Slovensko skladenjsko besedotvorje* (2011) se avtorici prištevanje feminativov med modifikacijske izpeljanke sploh ne zdi dopustno. Pojasnjuje namreč, da gre pri tvorbi feminativov za obraziljenje jedra skladenjske podstave in ne določujoče sestavine (Vidovič Muha 2011: 30).

sodijo med nemodifikacijske izpeljanke, kadar gre za biološko (*dojilja*) ali sociološko zaznamovanost (*perica*), ko moškega poimenovanja jezikovna raba ne izpričuje, kot navaja Vidovič Muha (2011: 411), in pri tvorjenkah ženskega spola za živali, če ni ustreznega moškospolskega poimenovanja (*brenčalka* ‘muha’; *brenčalec* ‘kolibrj; glasbilo’). Sicer pa kot Toporišič izhaja iz dveh načinov tvorbe poimenovanj za osebe (in tudi živali) ženskega spola (Stramljič Breznik 1994/95: 289) in ugotavlja, da je feminativna obrazila, ki se dodajajo moškospolskim poimenovanjem bitij, mogoče razvrstiti glede na to, s katerimi tipičnimi soglasniškimi izglasji moškospolskih obrazil se družijo. Tako se priponski obrazili *-a* in *-na* dodajata obrazilom, katerih v izglasju je *-č*: *gostača*, *dedična*; *-ica* tistim s *-č*, *-lj* in *-r*: *beračica*, *ravnateljica*, *direktorica*; *-inja* se družijo s podstavami ali obrazili moškospolskih tvorjenk s *k*, *g*, *b* v izglasju, na primer *prerokinja*, *varuhinja*, *boginja*; *-ka* se lahko dodaja obrazilnim izglasjem na *-č*, *-d*, *-j*, *-r*, *-t*, *-v*: *brusačka*, *doktorandka*, *čuvajka*, *balinarka*, *absolventka*, *detektivka*. Kot zamenjevalni feminativni obrazili pa Stramljič Breznik izpostavlja priponsko obrazilo *-ica*, ki zamenjuje *-ik*, npr. *basnica* v pomenu ‘basnopiska’, ter *-ka* pri zamenjavi moškospolskega obrazila *-ec* (*borka*). Do zamenjave dela obrazila moškega spola s *-ka* in *-ica* pride pri tvorbi feminativov kot tistih izpeljank, katerih končni del večzložnega obrazila je *-ec*, ter pri *-nik*. Tako obrazilo *-ka* zamenjuje *-ec*: *-(V)lec* (*dajalka*, *gojilka*), *-(V)vec* (*kegljavka*, *hvalivka*, *pevka*). Najpogostejša je tvorba feminativov z dodajanjem ženskospolskih obrazil, pri čemer prevladujejo tvorjenke s *-ka*, ki predstavljajo dobro četrtno vseh ženskih ustreznic k moškemu spolu (Stramljič Breznik 1992: 421–422). Novejše analize (npr. Markežič 2019) potrjujejo družljivost feminativnih obrazil *-ica*, *-inja* in *-ka* z omenjenimi izglasji oz. obrazili, hkrati pa izpostavljajo tudi druga moškospolska izglasja, ki se jim ta in še druga feminativna priponska obrazila lahko dodajajo, oz. moškospolska obrazila, ki jih zamenjujejo.

Če torej pri ženskospolskih oblikah, nastalih po t. i. dodajalnem tipu (*mizar-* + *-ka*), kjer je tudi morfemsko razviden nastanek feminativa iz moškospolske oblike, znotraj slovenistike ni večjih razhajanj, je zamenjevalni tip tvorbe feminativa (*tek-m-ec* – *tek-m-ica*, *sam-ec* – *sam-ica*), kot smo že nakazali, večkrat preizpraševan. Utemeljenost takega tvorbenega vzorca ženskospolske vzporednice, nastale z zamenjavo moškospolskega obrazila z ženskim, je sicer potrjena tudi v etimološki raziskavi (Furlan 2018: 107–127), v kateri avtorica izpostavlja, da je v različnih slovanskih besednih družinah pri samostalniških parih na **-bcb* in **-ica* mogoče ugotoviti, da je člen na **-ica* v odnosu do tistega na **-bcb* v tesnejši funkcijski in posledično tudi

semantični povezanosti. Zato bi bilo v njih treba prepoznati slovanski besedotvorni vzorec morfemske zamenjave **-bcb* → **-ica*, ki je že praslovanski. Na podlagi analize nekaterih razmerij tipa **samъcb* : **samica* avtorica ugotavlja, da bi bilo v slovanski apelativni in deloma tudi onomastični leksiki zaradi pripadnostne in najverjetneje sekundarne feminativne funkcije drugega člena v odnosu do prvega v njih prepoznati besedotvorno razmerje. Sklepa, da je tvorjenka na **-ica* v odnosu do podstavnega samostalnika na **-bcb* njegova feminativna tvorjenka (Markežič, Stramljič Breznik 2021: 88–89). Ker upoštevamo interpretacijsko tradicijo feminativov v drugih slovanskih jezikih, Toporišičevo razumevanje obeh tipov feminativov kot enotne pomenske in tvorbene kategorije modifikacijskih izpeljank ter dejstvo, da gre za historično prepoznan slovanski besedotvorni vzorec, v prispevku metodološko dosledno izhajamo iz besedotvorne delitve feminativov na t. i. dodajalne oz. zamenjevalne.

2 Pomenske tipologije feminativov v slovenščini⁴

Dosedanje pomenske tipologije feminativov so bile pripravljene na podlagi besedja iz 16. in 18. stoletja ter ponujajo dragocen vpogled v ne le takratno tvorbo ženskospolskih vzporednic k že obstoječim moškospolskim poimenovanjem, temveč pričajo tudi o družbenem položaju in vlogi žensk. Tako je Majda Merše (2008: 31–44) zarisala obseg rabe ženskospolskih poimenovanj oseb v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. Čeprav ženski pari ne spremljajo vseh moških poimenovanj, je tudi pri njih mogoče razlikovati dve osnovni skupini: lastnoimenska (npr. *Egiptar – Egiptarica*, *Jud – Judinja*) in občnoimenska poimenovanja, ki jih lahko nadalje členimo na več podskupin. Mednje spadajo pari, ki označujejo poklicna poimenovanja (npr. *kubar – kubarica*, *mlinar – mlinarica*), v okviru teh tudi parna poimenovanja, ki označujejo položaje v družbeni strukturi (npr. *cesar – cesarica*, *keralj – kraljica*), parna (izglagolska) poimenovanja vršilcev različnih dejavnosti (npr. *besednik – besednica*, *bojnik – bojnica*), parna poimenovanja nosilcev lastnosti ali stanja (*grešnik – grešnica*, *nevernik – nevernica*), parne izsamostalniške tvorjenke, ki označujejo pripadnike in pripadnice različnih skupnosti (*purgar – purgarica*) – pari samostalniške rabe pridevnika moškega spola in ženska obrazilna tvorjenka (npr. *budobni / budobnik* in *budobnica*, ki se parno ne moreta povezovati, saj ju razdvaja pomen samostalnika ženskega spola 'mrzlica') ter vzporedne izpeljanke moških poimenovanj v cerkveni

⁴ Poglavje je povzeto po zaključnem delu *Feminativi v slovenskem jeziku* (Markežič 2019), saj so predstavljene tipologije pomembne za nadaljnjo analizo gradiva.

hierarhiji (*priol – priolovka* oz. *prior – priorivica* ter *apat*, tudi *abat*, *apt* in *opat – abačica*, tudi *abtašica*), ki s poimenovanjem predstojnikov posredno kažejo na obstoj različnih (moških in ženskih) samostanskih redov. Prepoznana pa so tudi parna poimenovanja sorodstvenih in drugih razmerij (*boter – botra*) ter živalska poimenovanja (*golob – golobica*).

Irena Stramljč Breznik (2013: 269–270) pa feminative iz Pohlinovega slovarja *Tu malu besedishe treh jezikov* (1781) pomensko družijo v feminative, ki so rezultat danosti, v kateri obstaja parskost kot realna možnost, pogosto zasnovana na tipičnem dejanju ali sorodstvenem razmerju (*gledovž – gledovka*, *rednik – redniža*, *gospodar – gospodina*, *gospodizhēzh – gospodizhna ...*), kažejo možno obojespolsko dejavnost, poklic (*farbar – farbarža*, *budivž – budnica*, *kuhar – kuharža ...*), izražajo zakonsko ženo (*kovazh – kovazhiza*, *kluzhar – kluzharica*), so prebivalske vzporednice (*Celan – Celanka*, *Celovzhan – Celovzhanka*, *Lublanszhan – Lublanszhanke ...*), kažejo realno parskost z obrobja družbenih skupin (*berazh – berazhiza*, *bogovž – bogovka*, *hotnik – hotniža ...*), parskost, ki je rezultat pozitivnih lastnosti (*lube – luba*, *lubež – lubeža ...*), in parskost znotraj družbenih skupin, ki so zaznamovane s telesnimi ali duševnimi motnjami (*ežlavž – ežlavka*, *abotnek – abotneža*, *bolnik – bolniža ...*).

Ada Vidovič Muha (1997: 74–76) pa ob snovanju tipologije ni bila osredotočena na tovrstna poimenovanja v nekem zgodovinskem obdobju, pač pa je podala poskus pomenske tipologije z vidika nekaterih pogostih ključnih leksemov; k temu je dodala priponska obrazila, s katerimi se tovrstna poimenovanja lahko tvorijo. Kot eden takih leksemov se kaže poklicna ali kakšna druga intelektualna dejavnost – gre za intelektualne poklice, ki so nastali kot posledica predpisanega univerzitetnega šolanja; pri tem avtorica opaža primere feminativov, tvorjenih z a) besedotvorno podstavo za poimenovanja žensk, motivirana s poimenovanji moških: *-(ar)ka* (*matematičarka*), *-ica* (*inštruktorica*), *-inja* (*geologinja*), *-ka* (*recenzentka*); b) vzporedno (besedotvorno) podstavo za poimenovanje žensk in moških: *-ica* (*upravnica*), *-ka* (*profesionalka*), *-nica* (*predsednica*). V povezavi s tem govorimo tudi o poklicni ali drugi predvsem fizični dejavnosti: a) poimenovanja žensk, motivirana s poimenovanji moških: *-(ar)ka* (*mehaničarka*), *-ica* (*pastirica*), *-ka* (*brusačka*); b) vzporedna (besedotvorna) podstava za poimenovanje žensk in moških: *-ka* (*čistilka*). Lahko pa ženska nastopi tudi kot nosilka lastnosti (duševna, značajska ali izvirajoča iz določenih opredelitev) ali stanja: a) poimenovanja žensk, motivirana s poimenovanji moških: *-(ar)ka* (*alkoholičarka*), *-ica* (*ljubiteljica*), *-inja* (*potepuhinja*), *-ka* (*državljanka*); b)

vzporedna (besedotvorna) podstava za poimenovanje žensk in moških: *-ica (dolžnica), -ka (birmanka)*. Poimenovanja telesnih lastnosti po Vidovič Muhi (1997: 76) načeloma nastajajo iz vzporedne podstave: *-(en)ka (mladenka), -ica (dolgoprstnica), -ka (dolgolaska), -(ov)ka (grbovka)*.

V nadaljevanju prispevka bomo po pregledu dveh novejših enojezičnih slovarjev ugotovili, da nekateri novi primeri ženskospolskih poimenovanj oseb kažejo na uveljavljanje žensk v poklicih in drugih dejavnostih, ki so jih sprva po tradicionalni delitvi na ženska in moška dela opravljali le moški. Med področja, kjer je bila zastopanost žensk dolgo nizka in ki so veljala za izrazito moško domeno, uvrščamo menedžment, znanost, gradbeništvo, politiko, policijo in vojsko (Krajnc 2013: 38–42). Nova poimenovanja pa kažejo vse opaznejšo vlogo žensk prav na teh področjih, poleg tega se ženske uveljavljajo kot strokovnjakinje na različnih področjih, pogosto zavzemajo vodilne položaje v različnih institucijah, jezik pa vse bolj izkazuje njihovo stalno prisotnost v športu in glasbi, odseva njihove navade in način življenja ter kaže na njihovo aktivnost v aktualnem družbenem dogajanju. Novost v primerjavi s starejšimi jezikovnimi viri so tudi ženskospolska poimenovanja horoskopskih znamenj.

3 Feminativi v enojezičnih slovarjih slovenskega jezika

3.1 19. in 20. stoletje

Kot smo videli že pri obstoječih pomenskih tipologijah in v gradivu iz že omenjenega zaključnega dela (Markežič 2019), feminativi niso pojav 21. stoletja, ampak jih srečamo že v eno- in večjezičnih slovarskih priročnikih skozi zgodovino slovenskega jezika. Tik pred koncem 19. stoletja je izšel prvi v raziskavo vključen priročnik, tj. *Slovenski pravopis* Frana Levca (1899), kateremu pomemben vir predstavlja Pleteršnikov slovar, pri čemer pa navedba nekaterih prevzetih in domačih besed razodeva Levčevo veliko poznavanje takratnega pojmovnega sveta in izostren občutek za bogatitev besedja s prevzetimi besedami (Bokal 2000: 16). V slovarskem delu pravopisa je sicer mogoče zaznati leksikografsko neenotnost pri prikazu besed, saj so feminativi, tako občno- kot tudi lastnoimenski, navedeni kot podiztočnice k moškospolski ustreznici (občnoimenski npr. *dedič – dedična, binavec – binavka, nečak – nečakinja*; lastnoimenski npr. *Afričan – Afričanka, Američan – Američanka*) ali ob drugem samostalniku (npr. *grad – graščak – graščakinja, milijon – milijonar – milijonarka*)

v slovarskem geslu. Enako kot Levčev slovarski priročnik feminative obravnavata tudi Breznikov ter Breznik-Ramovšev *Slovenski pravopis* (1920; 1935, denimo *boter – botrica*, *demagog – demagoginja*, a tudi *Amerika – Američan – Američanka*). Prvega Toporišič (1975: 102) ocenjuje kot manj uspešnega s teoretičnega in taktičnega stališča, drugega pa kot bolj prilagojenega realnemu obstoječemu jeziku, sicer pa je tudi zanj značilnih veliko spodrseljavev (Toporišič 1991: 115). *Slovenski pravopis* iz leta 1950 je izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, izdajo pa sta priredila Inštitut za slovenski jezik in Zavod za kulturo slovenskega jezika. Prirejen je po *Breznik-Ramovševem pravopisu* iz leta 1935 in se v navajanju feminativov od omenjenega vira ne razlikuje. Leta 1962 je Pravopisna komisija pri SAZU pripravila nov pravopisni priročnik, ki pa feminative obravnava enako kot predhodni viri. Med pravopisoma iz let 1950 in 1962 ni veliko razlik; podobna sta si po obsegu in tudi po pravopisni vsebini (Gložančev 1997: 95). Če je bil tisti iz leta 1950 velik napredek, čeprav še daleč od popolnosti (Bajec 1958: 145), drugi iz leta 1962 po Urbančičevi (1964: 118) oceni ne more biti normativen, njegova praktična vrednost pa je omejena. V Glonarjevem *Slovarju slovenskega jezika* (1936) feminativi sicer nastopajo kot iztočnice (*levinja* 'samica leva') oz. podiztočnice (*čarovnik – čarovnica*), vendar pri poimenovanju oseb pogosto ne pomenijo ženske, ki opravlja poklic/dejavnost, ampak ženo, npr. *generalica* 'generalova žena', *kraljica* 'kraljeva žena'.

Drugače je s prikazom feminativov v *SSKJ1*⁵ (1970–1991), kjer so samostojna gesla in imajo tudi različne razlage. Pri domačih, zlasti pa pri prevzetih besedah je samo spolska razlika pokazana s sklicevalno razlago 'ženska oblika od', na primer *desničarka* 'ženska oblika od desničar', *dentistka* 'ženska oblika od dentist'. Razlaga je lahko tudi bolj samostojna: *harfistka* 'ženska, ki igra harfo', čeprav je navedeno tudi geslo *harfist* z razlago 'kdor igra harfo'. Pri nekaterih feminativih so geselski članki obsežni, na primer pri geslu *delavka*, ali pa ima geslo pomen časovno ali kako drugače označen, denimo geslo *ministrica* ima pomen 'ženska oblika od minister' neoznačen, podpomen 'ministrova žena' pa ima oznako starinsko (Markežič 2019: 161).

⁵ Analiza 1939 feminativov iz *SSKJ1* kaže, da jih je 1093 (56 %) nastalo z zamenjevalnim, 846 (44 %) pa z dodajalnim načinom (Markežič 2019).

3.2 21. stoletje

Vprašanje navajanja feminativov kot iztočnic je bilo pereče tudi pri pripravi geslovnika slovarskega dela *Slovenskega pravopisa* (2001). Po Nastji Vojnovič (1995: 245) je bil izražen nov predlog, da v redakcijah občnih imen ženskospolske parne vzporednice moškim izpeljankam ne bi bile več samostojne iztočnice, kot so bile doslej. Iztočnice bi ostale le izpeljanke ženskega spola s priponskimi obrazili s samostojnim pomenom. To vprašanje je izpostavil tudi Janez Dular (2003b: 126), ki je navajanje feminativov kot podiztočnic opredelil celo kot enega od problemov, glede katerih so sestavljavci *Slovenskega pravopisa* najteže našli kompromis. Način sestavljanja geslovnika, po katerem bi bili feminativi podiztočnice, bi rahljajl sistemskost, h kateri sicer teži geslovník oziroma prikaz redakcij v slovarju. Pri razvrstitvi besedotvornih pripon v *Slovenski slovnici* Jožeta Toporišiča (2004) so feminativi uvrščeni med modifikacijske izsamostalniške izpeljanke. V isti skupini je še osem podskupin besed, npr. skupna imena, manjšalnice, slabšalne besede in še druge, ki so po sedanjem dogovoru vse iztočnice. S tem argumentom N. Vojnovič meni, da je za pravopisni slovar dobro ohraniti načelo, da se vse modifikacijske izpeljanke obravnavajo enako. Besede, na primer *magister*, *magistra*, *magistrica*, so po takratnem načinu sestavljanja geslovnika samostojne enote, ker so predvidene za samostojne iztočnice. V samostojnih geselskih člankih so namreč potrebni podatki (slovnični, normativni, stilistični, pomenski) lahko najbolj pregledno predstavljeni, pri čemer je treba upoštevati, da je ženskih modifikacijskih izpeljank k moškemu paru včasih nepričakovano celo več in da imajo različno stilno vrednost, na primer pri besedi *bruc* so ženske oblike *brucka*, *bruculja* in *brucija*. *Bruc* in *brucka* sta v *SSKJ1* označena z oznako žargonsko, *bruculja* in *brucija* pa s kvalifikatorjem žarg., slabš. Čeprav je obseg pravopisnega slovarja omejen, zgolj zaradi prihranka prostora ni treba feminativov prikazovati kot podiztočnice. Glede na podatek, da je med 507 izglagolskimi izpeljankami s pomenom vršilca dejanja 92 feminativov, pa razume, da je misel o feminativih kot podiztočnicah vabljliva. Nazadnje je prevladalo stališče, da je treba število podiztočnic zaradi večje preglednosti omejiti (Vojnovič 1995: 245–246).

Kljub temu pa *SNBSJ* iz leta 2013 obravnava feminative kot samostojne slovarske iztočnice, npr. *dizajnerka*. Tudi v *SSKJ2*⁶ (2014) so feminativi samostojna slovarska gesla. Za razliko od prve izdaje spolska razlika ni več prikazana s sklicevalno razlago *ženska oblika od*. Razlaga je samostojnejša s pomensko sestavino *ženska, ki*. Še vedno pa so pri nekaterih feminativih geselski članki obsežnejši ali pa ima geslo pomen časovno ali drugače zaznamovan (Markežič 2019: 161).

4 Feminativi v tretji izdaji *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*

Obsežnejšo raziskavo feminativne tvorbe smo že opravili na podlagi gradiva iz *SSKJ1* in *SSKJ2* (Markežič 2019). Kot nadgradnjo takratnih ugotovitev smo pregledali spletni rastoči *SSKJ3* (spletni vir), novejši temeljni informativno-normativni razlagalni slovar slovenskega knjižnega jezika. V njem so slovarski sestavki izdelani povsem na novo na podlagi analize sodobnega jezikovnega gradiva. Pri pregledu 1641 iztočnic smo zasledili zgolj nekaj feminativov, ki jih v starejših jezikovnih virih⁷ nismo našli, to sta denimo dve poimenovanji osebe *alergologinja* ('zdravnica specialistka za alergologijo') in *pesimistka* ('ženska, ki vse vidi slabo, slabše, kot je, in pričakuje najslabše tudi za prihodnost') ter eno poimenovanje živali *rotvajlerka* ('samica večjega, močnejšega psa črne barve s simetričnimi rdeče rjavimi lisami in kratko dlako'). Veliko feminativov je bilo že zabeleženih v starejših jezikovnih priročnikih, zlasti v *SSKJ2*, v tretji izdaji slovarja pa nastopajo s kompleksnejšimi pomenskimi razlagami. Zbrali smo 87 feminativov.

4.1 Besedotvorni vidik

V analizo smo vključili 87 feminativov in ugotovili, da jih večina, tj. 65 primerov (75 %), nastane z dodajalnim načinom tvorbe, in sicer z naslednjimi feminativnimi priponski obrazili: *-ovka* (*bobrovka*, po preglasu *-evka: ježevka*); *-arka* (trije primeri: *astmatičarka, bioenergetičarka, dietetičarka*); *-ica* (štirje feminativi: *bivolica, dežnikarica, kegljačica, klekljarica*); *-inja* (trinajst primerov: *alergologinja, chefinja, dietologinja, embriologinja, enologinja, grafologinja, kartografinja, ornitologinja, paparacinja, pešakinja, svakinja, teologinja, volkodlakinja*); *-ka* (43 feminativov: *analfabetka, atašejka, balinarka, blogarka, bloggerka, cvetličarka, čebelarka, čembalistka, čistunka, debilka, degustatorka,*

⁶ Analizirali smo tudi 2229 feminativov iz *SSKJ2* in ugotovili, da jih je 1193 (53,6 %; v *SSKJ1* pa 56 %) nastalo z zamenjevalnim, 1036 (46,4 %; v *SSKJ1* nekaj manj, tj. 44 %) pa z dodajalnim načinom.

⁷ V pregled smo vključili *SSKJ1* in *SSKJ2*.

doajenka, doktorandka, doktorantka, dreserka, faraonka, filmarka, floristka, folkloristka, golfistka, graverka, hekerka, invalidka, judoistka, kajtarka, kartografka, kleptomanka, kontrabasistka, lectarka, manikerka, markacistka, netopirka, nutricionistka, oboistka, pesimistka, pozavnistka, puristka, rotvajlerka, sirarka, talentka, vampirka, važička, zelenjadarka).

Med 87 primeri jih je samo 22 (25 %) nastalo z zamenjevalnim načinom tvorbe, kot produktivni pa sta se izkazali priponski obrazili *-ica* z desetimi primeri (*dolgooprstnica, dvojnica, folklornica, gornica, hišnica, hrčica, kolednica, mladoletnica, polnoletnica, prvopristopnica*) in *-ka* z dvanajstimi primeri (*abrahamovka, brivka, čistilka, dalmatinka, hribolazka, jezikoslovka, kegljavka, krasoslovka, mačka, peška, samobranilka, strojepiska*).

4.2 Pomensko-funkcijski vidik

Nekatera že v drugih virih zabeležena poimenovanja v *SSKJ3* nastopajo z drugačnimi, v glavnem natančnejšimi pomenskimi razlagami, npr. *abrahamovka* 'ženska, ki praznuje petdeseti rojstni dan ali dopolni petdeset let' (po *SSKJ2* 'ženska, ki je dopolnila petdeset let'); *blogerka* 'ženska, ki na spletnem mestu, namenjenem predstavljanju zlasti posameznikovih zanimanj, mnenj, objavlja besedila, slike, posnetke' (v *SSKJ2* 'ženska, ki piše blog'); *čistilka* 1. 'ženska, ki se poklicno ukvarja s čiščenjem', 1.1 'ženska, ki čisti' (*SSKJ2*: 'ženska, ki se poklicno ukvarja s čiščenjem'); *jezikoslovka* 1. 'strokovnjakinja za jezikoslovje', 1.1 'študentka ali diplomantka jezikoslovja' (v *SSKJ2* samo 'strokovnjakinja za jezikoslovje'); *kegljačica* in *kegljavka* 'športnica, ki se ukvarja s kegljanjem' (*SSKJ2*: 'igralka pri kegljanju'); *oboistka* 'ženska, ki igra oboo, navadno kot poklicna glasbenica' (v *SSKJ2* samo 'ženska, ki igra oboo'); *samobranilka* 'ženska, ki v enostarševski družini preživlja, vzgaja otroka' (*SSKJ2*: 'mati, ki mora sama skrbeti za otroka, otroke'); *svakinja* 'sestra (zakonskega) partnerja ali sorojenčeva (zakonska) partnerica' (*SSKJ2*: 'bratova žena ali sestra zakonskega partnerja'); *vampirka* 'bajeslovno bitje ženskega spola, navadno z dolgima podočnikoma, ki ponoči vstaja iz groba in hodi pit kri živim bitjem, zlasti človeku' (*SSKJ2*: 'mrtva ženska, ki vstaja ponoči iz groba in sesa ljudem kri'). Z enako pomensko razlago kot v *SSKJ2* pa nastopi denimo *judoistka* ('športnica, ki se ukvarja z judom'). Nove, kompleksnejše pomenske razlage odsevajo smelo vstopanje žensk v slovenski jezikovni in družbeni prostor.

Opažamo, da gre v večini primerov za poklicna poimenovanja (*brivka, cvetličarka, čistilka, floristka, bišnica, strojepiska, zelenjadarka ...*), položaj v družbeni strukturi (*faraonka*), nosilke lastnosti ali stanja (*abrahamovka, mladoletnica, polnoletnica ...*), poimenovanja sorodstvenih in drugih razmerij (*samobranilka, svakinja*), živali (*bivolica, bobrovka, dalmatinka, hrčica, ježevka, rotvajlerka ...*). V primerjavi z obstoječimi tipologijami feminativov so nova poimenovanja bajeslovnih bitij (*vampirka, volkodlakinja*), izrazi s področja športa (*balinarka, golfistka, gornica, hribolazka, judoistka, kajtarica, kegljačica ...*), glasbe (*čembalistka, kontrabasistka, oboistka, pozavnistka ...*) in iz sveta spleta, medijev in družbenih omrežij (*blogarka, bekerka*).

5 Feminativi v *Sprotnem slovarju slovenskega jezika*

Sprotni slovar je zasnovan kot slovar informativne narave, ki zbira živo, v slovarjih še ne registrirano novejšo besedje (vključuje tudi najnovejše, uveljavljajoče se pomene že registriranega besedja) in v temeljnih obrisih prikazuje njegove pomenske, slovnične in pragmatične lastnosti. Jedro geslovnika predstavlja še neuslovarjeno besedje, katerega rabo v zadnjih letih potrjuje korpusno gradivo, dopolnjeno s predlogi jezikovnih uporabnikov (spletni vir). Feminativi so tudi v *Sprotnem slovarju slovenskega jezika* samostojne slovarske iztočnice, pomenska razlaga pa je neodvisna od moškospolskega poimenovanja osebe. Pregledali smo 988 slovarskih gesel in izpisali 33 feminativov.

5.1 Besedotvorni vidik

V analizo smo zajeli 33 izobčnoimenskih feminativov, med katerimi je večina, tj. 21 primerov oz. 60 %, nastala z dodajanjem feminativnega priponskega obrazila moškospolskemu poimenovanju. Gre za tvorbo z obrazili *-ica* (dva feminativa: *asica, otvoriteljica*), *-inja* (trije primeri: *chefinja, klasikinja, naturopatinja*) in *-ka* (16 primerov: *antifeministka, avtodomarka, backpackerka, bestička, fejmička, gladiatorica, bejterka, hipsterka, bornistka, influencerica, jogistka, pedofilka, suparka, tajkonavtica, vlogerica, youtuberica*).

Manj feminativov, tj. 12 (40 %), je nastalo z zamenjavo moškospolskega obrazila z ženskospolskim. Kot taki nastopita feminativni obrazili *-ica* s štirimi primeri (*bestica, kužica, mislica, vplivnica*) in *-ka* z osmimi feminativi (*geolovka, krasilka, mentoriranka, odločevalka, podizvajalka, poduhovljenka, snubka, sprehajalka*).

5.2 Pomensko-funkcijski vidik

Na podlagi obstoječih, že predstavljenih pomenskih tipologij lahko gradivo iz *Sprotnega slovarja slovenskega jezika* razporedimo v naslednje pomenske skupine: vršilka dejavnosti (*odločevalka, otvoriteljica, podizvajalka, sprehajalka ...*), nosilka lastnosti ali stanja (npr. *podubovljenka*), poimenovanja sorodstvenih in drugih razmerij (*bestica, bestička, snubka*), žival (*kužica, kužika*). Nova so poimenovanja s področja športa (*suparka*), glasbe (*hornistka*), iz sveta medijev in družbenih omrežij – zlasti pri slednjih je mogoče zaznati tvorbo iz prevzetih podstav (*fejmička, hejterka, influencerka, vlogerka, vplivnica, youtuberka*).

5.3 Feminativi iz *SSSJ* po korpusu *Gigafida 2.0*

Ker gre za novo, še neuslovarjeno izrazje, nas je zanimala raba feminativov, kar smo preverjali v korpusu *Gigafida 2.0*. Opazili smo, da so z več kot 30 konkordancami zastopane le *chefinja/šefinja, gladiatorka, hornistka, podizvajalka, sprehajalka in vlogerka*, in to v zelo različnih virih. Zgolj z eno konkordanco v korpusu nastopijo *avtodomarka, backpackerka, bestica, bestička, otvoriteljica in snubka*.

"Popotniki z avtodomi samo prečkajo Slovenijo /.../" pravi **avtodomarka** Petra Krnc. /.../

Najraje se odpravi na pot samo z nabrbtnikom kot '**backpackerka**'.

Problem druge »**bestice**«: lahko vsi razlagajo, kolikor bočejo, da ima lepo postavo, ampak kljub temu ne sme iti niti za gram čez!

Šla sem od ultrafascinacije in skorajšnje **bestičke** v prvem sporočilu. /.../

Z nagovorom ministra za gospodarstvo Andreja Vizjaka in častne **otvoriteljice**, županje Ljubljane Danice Simšič se je v ponedeljek začel največji letošnji sejem na Gospodarskem razstavišču. /.../

Prav zato bo izbira med tisočimi **snubkami**, ki si želijo postati njegove princeske, strašansko težka.

Brez konkordanc pa za zdaj ostajajo *fejmička, geolovka in hejterka*.

6 Sklep

Prispevek potrjuje in nadgrajuje ugotovitve zaključnega dela *Feminativi v slovenskem jeziku* (Markežič 2019). Z vstopom žensk v celovit javni svet se je število ženskospolskih poimenovanj bitij izrazito povečalo. Seveda gre pri tem za poimenovalno zaporednost, pogojeno s prvotno vezanostjo dejavnosti ali položaja pretežno ali celo zgolj na moško osebo. Tako opažamo, da se v novih jezikovnih priročnikih (že v *SP*, še bolj pa v *SSKJ2* in *SSKJ3*, *SNBSJ* in rastočem *Sprotnem slovarju slovenskega jezika*) in drugih virih, denimo v korpusih in na spletu, pojavljajo zmeraj nova ženskospolska poimenovanja bitij glede na starejše jezikovne vire in znanstvene razprave. Glede na podatke iz korpusa *Gigafida 2.0* so nekatera tovrstna nova poimenovanja v vsakdanji rabi že precej uveljavljena, nekatera med njimi pa v jezikovno rabo šele vstopajo. Glede na to, da je jezik živ organizem, menimo, da se bodo feminativi še naprej tvorili ob ustreznih moškospolskih novotvorjenkah ali novopomenkah, kjer je to mogoče, in se sčasoma v jeziku tudi ustalili.

Literatura

- Anton BAJEC, 1958: Pred novo izdajo *SP*. *Jezik in slovstvo* 3/4, 145–148.
- Ljudmila BOKAL, 2000: Leksikografska obravnava prvega slovenskega pravopisa (Fran Levec, 1899). *Jezikoslovni zapiski* 6, 15–26.
- Anton BREZNIK, 1920: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- Anton BREZNIK, Fran RAMOVŠ, 1935: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Znanstveno društvo.
- Janez DULAR, 2003: Pravopisni kompromis ali kompromisni pravopis? *Slavistična revija* 51/2, 123–126.
- Metka FURLAN, 2018: Slovanska razmerja tipa *самъць : *samica – funkcija in nastanek besedotvornega vzorca. *Slavistična revija* 66/2, 107–127.
- Joža GLONAR, 1936: *Slovar slovenskega jezika*. Ljubljana: Umetniška propaganda.
- Alenka GLOŽANČEV, 1997: Kratak pregled slovenskega pravopisja od konca devetnajstega stoletja do danes. *Jezikoslovni zapiski* 3, 85–104.
- Marija JEŽ, 1998: Iz teorije feminativov. *Jezik za danes in jutri*. Ur. I. Štrukelj. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije. 223–230.
- Tomo KOROŠEC, 1998: *Slovenski vojaški jezik*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Simona KRANJC, Martina OŽBOT, 2013: Vloga spolno občutljivega jezika v slovenščini, angleščini in italijanščini. *Družbena funkcionalnost jezika*. Ur. Andreja Žele. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 233–239.
- Fran LEVEC, 1899: *Slovenski pravopis*. Dunaj: Cesarska kraljeva založba šolskih knjig.
- Tjaša MARKEŽIČ, 2019: *Feminativi v slovenskem jeziku*. Doktorska disertacija. Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru.
- Tjaša MARKEŽIČ, Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2021: *Feminativi v slovenskem jeziku*. Maribor: Univerzitetna založba.
- Slovar novejšega besedja slovenskega jezika*. Ljubljana: Založba ZRC, 2013.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Tretja izdaja. Dostop avgusta 2021 na: www.fran.si
- Slovenski pravopis*. Ur. F. Ramovš idr. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1950.
- Sprotni slovar slovenskega jezika*. Dostop avgusta 2021 na: www.fran.si

- Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 1992: Izglagolske izpeljanke s pomenom vršilca dejanja. *Slavistična revija* 40/4, 411–427.
- Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 1994/95: Specializiranost obrazil za izpeljanke s pomenom vršilca dejanja, nosilca lastnosti ali stanja in opravkarja. *Jezik in slovstvo* 40, 285–291.
- Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2004: *Besednodružinski slovar slovenskega jezika. Poskusni zvezek za iztočnice na B*. Maribor: Slavistično društvo.
- Jože TOPORIŠIČ, 1966: *Slovenski knjižni jezik 2*. Maribor: Obzorja.
- Jože TOPORIŠIČ, 1975: Beseda o Brezniku. *Jezik in slovstvo* 20/4, 99–102.
- Jože TOPORIŠIČ, 1991: Breznik-Ramovšev Slovenski pravopis. *Slavistična revija* 39/1, 115–126.
- Jože TOPORIŠIČ, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Jože TOPORIŠIČ, 2004: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Boris URBANČIČ, 1964: Naš novi Pravopis. *Jezik in slovstvo* 9/4–5, 103–118.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 1997: Prvine družbene prepoznavnosti ženske prek poimenovalne tipologije njenih dejavnosti, lastnosti. *Zbornik predavanj/XXXIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, 30. 6.–19. 7. 1997. Ur. A. Derganc. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 69–79.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 2003: Čas stiske jezikoslovnega nazora ali odgovor avtorju na vprašanja zasnove Slovarja Slovenskega pravopisa. *Slavistična revija* 51/2, 177–181.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 2011: *Slovensko skladensko besedotvorje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Nastja VOJNOVIČ, 1995: O oblikovanju geslovnika za pravopisni slovar. *Jezikoslovni zapiski* 2, 241–249.

Feminatives in the third edition of the *Dictionary of the Slovenian Literary Language* and in the *Growing Dictionary of the Slovenian Language*

In this paper, we deal with feminatives in monolingual dictionaries of the Slovene language throughout history, focusing on such types of naming in the online *Standard Slovenian Dictionary* (eSSKJ) and the *Growing Dictionary of the Slovenian Language* (SSSJ). The collected material from both sources was studied from a word-forming and semantic-functional point of view. We deal with common feminative nouns formed by adding the feminine suffix to the masculine denomination (*bejterka*) or by replacing the whole or the pronounced part of the masculine with the feminine parts on the same basis (*poduhovljenka*). Feminatives in these two sources derive from domestic (*snubka, sprehajalka, vplivnica*) or foreign bases (*fejmička, influencerka, youtuberka*). We find that the productive feminine suffixes -ica and -ka predominate as productive, which, according to previous research, are the most productive in feminative formation. Semantically, however, the collected feminatives can be divided into several groups; namely, they express a position in social structure, kinship and other relationships, animal names, mythological creatures, connection with the media and social networks, etc. The semantic explanations from the third edition of the Standard Slovenian Dictionary were compared with those from the second edition. We notice that, in the online growing dictionary, feminatives appear with different, more complex semantic explanations than in SSKJ2. The use of feminatives from SSSJ was studied according to the *Gigafida 2.0* corpus. With more than 30 concordances, only *chefinja/šefinja, gladiatorka, hornistka, podizvajalka, sprehajalka* and *vlogerka* are represented.

